

Stiftelsen norsk-Okkupasjonshistorie, 2014

VAPENLAGERET: Den gamle trebygningen som inneholdt våpenlageret på Frednes. Lastebilen tilhørte Nils og var med på mange slags transporter.

VÅPENSJEFEN: Våpensjef i område 1703, Nils O. Nilsen. Til venstre med baskerlue Johnny Stensnes fra Horten. Han pakket ladningen forut for sprenging av jernbanebrua ved Nisterud.

Erindringer

fra vanskelige år

■ Av Kjell Staal Eggen

Forut for minnerike åremål har en lett for å drømme seg tilbake til mennesker og tildragelser en har støtt på gjennom et langt liv. Denne julen er det 50 år siden vi feiret freds julen i 1945 etter fem år med brutal og hjerterå naziokkupasjon.

familie over til Sverige hadde forsinket oss. Konklusjon av samtalen ble til at jeg inntil videre skulle stille opp.

Organisering

Motstandsbevegelsen i vårt distrikt ble forkortet ned til "D. 17". Distriktet var oppdelt i seks områder med betegnelse "1701", "1702" o.s.v. I løpet av vårmånedene 1943 fant Robert fram til sine underordnede våpensjefer i hver område. Denne oppgaven var ikke helt enkelt fordi Robert ønsket å være mest mulig anonym. Svært få av de utvalgte våpensjefer i områdene hadde kjenskap til hvem som satt på toppen. Et av de viktigste kriterier for å

gjødsleiren, Auschwitz. Lykkeligvis klarte moren å romme etter arrestasjonen. Sammen med sine barn levde hun i dekning i mange uker. Norsk og tysk politi satte opp gatesperringer og arbeidet intens for å finne flyktningene. Da fant tillitspersonene i Telemark fylkesorganisasjon av N.S. fram til en djevelsk plan. Organisasjonene ble ledet av 13 tillitspersoner, 11 menn og 2 kvinner. De mente at de etter søkte lå i skul et eller annet sted og at de nattesider rimeligvis ble tatt ut for luftig og mosjon. Derfor la de beslag på den jødiske families fribente venn og på skift leide de hunden omkring i nærmiljøet natt etter natt. Håpet var at hunden skulle få

slapp sitt tak og snøfonnene ble borte i Luksetjell var Robert redd for at uvedkommende kunne støte på containere ved Gromstul. Han mente at våpnene var tryggere oppbevart inne i farens digre vedstabler. Robert hadde på tidspunktet oppnådd god kontakt med Trygve Bråthen som den gang bodde med sin familie på småbruket Listul. Umiddelbart fattet Robert stort tiltit til denne trauste skogskaren. Trygve disponerte det som skulle til for å frakte våpenslipet fram til bilvei. Noen timer senere var hele slippet pakket inn i farens vedlager. Men farens viste intet om det.

Asgar og Nils O.

til den nye adresse på Frednesalvøya. Motstandsbevegelsen i område 1703, Porsgrunn, hadde fått sitt våpendepot med Nils O. Nilsen som sjef. Nærmeste nabo til våpenlageret var N.S.-fylkesmann Christen Knudsen og hans sønn Harald Frankliir. Knudsen, sistnevnte mest kjent som Vidkun Quislings sekretær. Begge måtte passere fra og til sitt hjem.

Nye våpenlaster

I løpet av 1944 og 1945 ble depotet styrket med nye våpenlaster. Blandt annet ble sprengstoffladningene som ble benyttet på Svarthufsbrua ved

Om den tyske militær makt i Norge ikke ville kapitulere forberedte den allierte overkommando de nærmeste dager full invasjon med store stridskrefter. Nils ble sendt av gårde til Bamblekysten utstyrt med et radiofor at tusener av fallskjermssoldater skulle droppes over riktig område.

Heldigvis kapitulerte den tyske krigsledelse. Alle disse linjer ovenfor er ikke slått ned for å markere et skille mellom vinner og taper i en verdenskrig. De er heller ikke ment som en ytterligere og taktløs belastning for de medborgere som av idealistiske hensyn dessverre havnet på gal side. Undertegnet støtter fullt ut Svein Blindheim i hans forsøk på å bygge bro. Svein

FIKK BESTEVENN: Eyvind Thies-Evensen møtte soldat Robert Evensen under kampene i Vinjesvingen. De ble bestevenner for livet.

langt liv. Denne julen er det 50 år siden vi feiret treusen i 1945 etter fem år med brutal og hjerterå naziokkupasjon.

I grunnen er det nærmest utrolig at det under forholdene den gang var mulig å bygge opp en geriljagrupper bestående av 40.000 soldater og utstyr hver enkelt av dem med moderne våpen og utstyr. Alt dette til tross for at 350.000 tyske okkupasjonsoldater voktet hver minste bevegelse i vårt samfunn, til tross for naziokkupantens omfattende, brutale Gestapo-politi og til tross for at 10.000-ener av nazistiske, norske medløpere var villig til å stille opp på tysk side.

For en tid tilbake berettet jeg om hvorledes Robert Evensen på foråret 1943 ble oppsøkt av en agent utsendt fra alliert krigsledelse i England. Agenten foreslo og ønsket Roberts aksje for å fungere som ansvarshavende våpensjef i distriktet for de forsendelser av krigsvåpen som i framtiden skulle flys over fra England og slippes ned over avtalte soner. Våpene skulle benyttes til å ruste opp militære enheter av norsk ungdom forut for en eventuell alliert invasjon. Motstandsbevegelsen skulle i tilfelle assistere invasjonstyrkene med alle tilgjengelige midler.

Robert bygget på forslaget en ukens tid. Han hadde allerede deltatt i tre kriger og kommet fra det med liv og helse i behold. Frykt for egen person var ikke et begrep som opptok Robert Evensen. Men han fant at oppgaven var av en slik art at han kan hende ikke var den tilstrekkelig voksen. Han tenkte at han risikerte å måtte gi ordre til underordnede om å gå inn i den visse død. Et resonnement som mange skikkelige offiserer bør ha gjort seg.

Ette å ha tenkt seg grundig om ga Robert agenten fra England beskjed om at han aksepterte oppdraget. Forut for aksepten tok han undertegnede tilside til en alvorlig samtale. Han berettet om dilemmaet som hadde plaget ham en hel uke. Så fortsatte han: "Dersom jeg blir arrestert eller drept må jeg ha en medarbeider som til enhver tid er oppgradert med hensyn til navn og kontakter. En som kan hoppe inn på øyeblikkelig varsel. Kan du stille opp for meg, Kjell?"

Jeg fortalte at jeg sammen med min venn Hans Strøm var i gang med å forberede en sjøtur over til England, men at arbeidet med å berge en jødisk

1701", "1702" o.s.v. i løpe av vårmånedene 1943 fant Robert fram til sine underordnede våpensjefer i krigsforbindelse opp til 1944. Han var ikke helt enkelt fordi Robert ønsket å være mest mulig anonym. Svært få av de utvalgte våpensjefer i områdene hadde kjennskap til hvem som satt på toppen. Et av de viktigste kriterier for å bli valgt ut til områdevåpensjer var at vedkommende mestret kunsten i å "holde kjøft". De seks utvalgte var i område 1701 (Bamble) Olav Skaugen, i område 1702 (Brevik/Eidanger) Peder Christensen, i område 1703 (Porsgrunn) Nils O. Nilsen, i område 1704 (Skien) Harald Skjeldbred, i område 1705 (Kragers/Sannidak) Aksel Eikehaug og i område 1706 (Holla) Harald Øygarden. Få av de utvalgte kjente til hvem som satt på toppen og ingen av dem kom noensinde i skade for å forsnakke seg. I område 1705 hadde Robert en kontaktperson som kjente til hans identitet. Det var Rolf Sorboe som til enhver tid holdt Robert underrettet om flyslipp og situasjonen forøvrig.

Jødeutryddelsen

Harald Skjeldbred i område 1704 ble plukket ut fordi han under jødeutryddelsen i november/desember 1942 spilte en vesentlig rolle i bergingen av fire jødiske medborgere. I en meget avgjørende fase av bergingen stillet hans far sin syveters drosjebil til disposisjon med sønnen Harald bak rattet. Harald og hans far, Anders, vist godt at en nazikontroll og avsloring ville bety dødstraff og utryddelse av familien. Harald utstyrte drosje med "rode kors"-merker og gjennomførte transporten med humor.

Det er kanskje på sin plass å dvele noen sekunder ved den jødiske tragedie i en tid, mer enn 50 år etter, når nazistiske røster forsøker å forfalske historiske fakta. De samme røster hevder at datidens naxister slett ikke var rasister. De var gode nordmenn som ønsket å hjelpe vår jødiske befolkning fra utryddelsen. Kanskje vil noen av dagens ungdom feste lit til slik løgnaktighet om den ikke blir imotegått. Derfor finner jeg det riktig å fortelle om hva vi opplevde omkring den eneste jødiske familie som fantes i Telemark under okkupasjonen.

Den 2. juni 1942 ble den jødiske familiefaren arrestert og satt i fengsel fordi han var jøde. Umiddelbart etter ble fruene kastet på gaten med sine tre mindreårige barn. Føreren av Skiensfjordens krets av N.S. ville ha villaen og flyttet inn. Noen uker senere gikk det ut arrestordre på fruene og barna. De skulle sendes til

plan. Utvalgte personer ble ledet av 13 tilfrittpersoner, 11 menn og 2 kvinner. De mente at de ettersøkte "skul et eller annet stec". De nattetider rimeligvis ble tatt ut for luftig og mosjon. Derfor la de beslag på den jødiske families firbente venn og på skift leide de hunden omkring i nærmiljøet natt etter natt. Høpet var at hunden skulle få lerten av sine kjære. Heldigvis hadde de hellet med seg. Moren og barna kom over til Sverige i julemåneden 1942 mens husfaren og hans bror ble sent til kontinentet og myrdet i Auschwitz.

Eyvind Thiis-Evensen

Eyvind Thiis-Evensen fungerte som bedriftslege på Norsk Hydro under okkupasjonen. Under kampene i Vinjesvingen i 1940 møtte han soldat Robert Eensen. Det utspant seg et vennskapsforhold mellom disse to hederskarene som varte livet ut. Fra Eyvind's memoarbok tillater jeg meg å gjengi noen få linjer:

"Et par episoder forteller meget om Roberts karakter, kaldblodighet. Og ikke minst om hans allidighet innen undregrunnsbevegelsen.

En gang hadde vi et ærend sammen i Skien, og vi tok samme buss. Veien førte forbi Roberts barndomshjem. Der hadde tyskerne tatt stilling på jorden like utenfor huset. Med oppstilte mitraljøser og antiluftskys. Overalt krydde det av tyske soldater og militærvogner.

Robert betraktet situasjonen gjennom bussvinduet. Men omfalte den ikke med et ord til meg.

Hjemturen gikk samme vei. Jeg kikket spent mot Roberts barndomshjem. Nå lå stedet rolig og forlatt. Ikke en tysker var å se. Alle våpen omhyggelig fjernet.

"Nå er visst øvelsen over for i dag", sa Robert rolig. Uten å dvele mer ved episoden. Uten et øyeblikk å vise anydning til nervøsitet.

Først langt senere fikk jeg vite at Milorg hadde et av sine hoveddepot for våpen skult i bustes kjeller. Hvor det ble uoppdaget og urørt fram til krigens slutt".

Trygve Bråthen

Det våpenlaget som Eyvind sikter til i sin bok var den første våpenforsendelsen som ankom til vårt distrikt fra England. Slippet fant sted ved Grønstul i Luksefjell natt til den 17. april 1943. I første omgang ble containerne stuert bort og kamuflert i senvinteren.

Roberts far hadde et rodmalt uthus på Gråtenmoen i Skien. Her syslet den gamle mannen sent og tidlig med å sage opp ved som han stablet opp i uthuset. Etersom vinteren

meest kjent som Vidkun Quislings sekretær. Begge måtte passere våpendepotet når de skulle passere fra og til sitt hjem.

Asgar og Nils O. Nilsen

Helt riktig er det ikke når Eyvind mente at våpenlageret "ble liggende urørt" på Gråtenmoen til krigens slutt. Tilsynelatende skulle det meget til for å påvirke Robert, men synet av tyskerne fra bussvinduet få ham bange anelser. Han hadde tenkt på at Gråtenmoen for mange, mange år siden hadde fungert som militær skisersersplass. Med tyskernes enorme brakkleanlegg bare en kilometer eller to borte var det i grunnen rimelig at øvelsesområdet igjen ville bli tatt i bruk. Og dermed befant det illegale våpenlageret seg midt i et tysk militært øvelsesområde.

Urolig tok Robert kontakt med sin venn Nils O. Nilsen. Sammen med sin pleiebror, Asgar, drev Nils sin virksomhet i en eldgammel trebygning på Fredneshalvøya i Porsgrunn. Asgar og Nils var ikke særlig begeistret for nazister og den tyske okkupasjonsmakt. Noen små bygningstekniske inngrep var nødvendig for våpenlageret på Gråtenmoen kunne overflyttes

Nye våpenlaster

I løpet av 1944 og 1945 ble depotet styrket med nye våpenlaster. Blandt annet ble sprengstoffladningene som ble benyttet på Svarthufsbrua ved Nisterud hentet ut av depotet og spesialpakket til passende pølser i dagene forut for slaget om brua. Ellers skjedde ingen alvorlige opprullinger i forbindelse med våpenforsyningene til distriktet.

Den værste nesten-ulykken skjedde under det britiske flyangrepet i april 1945. Angrepet ble satt inn mot skibstommasje ved Porsgrunn mek. Verksted, like på motsatt side av den et par hundre meter brede elva. En rekke skib ble rammet av granater og sank. Men noen granater forvillet seg over til østsidan av elva og dunket gjennom trebygningen som var smekkefull av våpen, håndgranater og sprengstoff. Heldigvis forløp det hele bra. Men det skulle også tatt seg ut om britiske fly skulle sette i brann våpendepoter som amerikanerne gjennom måneder møyssommelig hadde bygget opp.

I månedsloppet april/mai 1945 har jeg forstått at Nils måtte ta seg av andre gjøremål mens Asgar måtte passe "butikken" i depotet. Situasjonen var uhyre spent.

Heldigvis kapitulerte den tyske krigsledelse.

Alle disse linjer ovenfor er ikke "ått ned for å mar" et sl n mellom vinner og r i en verdenskrig. De er heller ikke ment som en ytterligere og takløs belastning for de medborgere som av idealistiske hensyn dessverre havnet på gal side. Undertegnede støtter fullt ut Svein Blindheim i hans forsøk på å bygge bro. Svein Blindheim er ikke noen hvem som helst i denne sammenheng. De idealister som havnet på gal side har sikkert en bakgrunn for at det gikk som det gikk. Så godt erindrere undertegnede myndighetenes ynkelige adferd både før og under skjebneårene. Men gjort er gjort. De som gikk seg vill i alt roret har forlenget sitt sine dommer og sonet straff.

Men enkelte personer fra okkupasjonstiden ønsker undertegnede ikke å møte. Det er dem som samarbeidet med fienden på angiverplan. De som stillet opp med det tyske Gestapo. Jeg møstet flere kamerater på grunn av slike tarvelige elementer. Det fantes en god del av dem og noen er aldri blitt avslørt.

Heller ikke finnes det usynkyldning for nynazister som hevder at okkupasjonstidens nazister ønsket å hjelpe våre jødiske landsmenn som under jødeforfølgelsen befant seg på vill flukt fra tilintetgjørelsen. Slikt er forsøk på storiemotfalskning og burde være rammet av en eller annen juridisk paragraf!

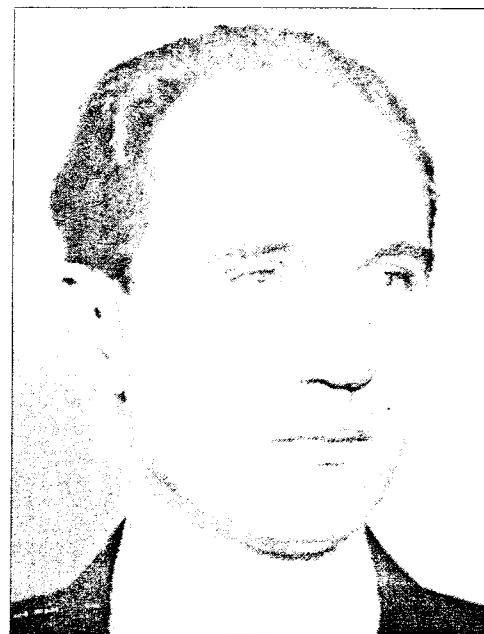
FIKK BESTEVENN: Eyvind Thiis-Evensen møtte soldat Robert Evensen under kampene i Vinjesvingen. De ble bestevenner for livet.

ROBERT EVENSEN: Han ble delegert oppgaven som våpensjef av en utsendt fra alliert overkommando i England.

ELDRE: Et senere bilde av Nils O. Nilsen t.h. og hans pleiebror Asgar.

HARALD SKJELBRED var våpensjef i område 1704.

SERV.

- He gård himi Seve stolt -42 n til L. inn (Lund) Lung. Skruk natur!

- ALT I vi til o Boret